

deren straks weten, wat de eisch des Verbonds voor hen inhoudt. Hoe zullen deze kinderen immers als trouwe bondelingen leven, wanneer zij de eischen des Verbonds niet heel concreet hebben leeren verstaan op alle terreinen van het leven? Juist in dat opzicht wenschen wij naast het „Daar staat geschreven“ en tevens in verband daarmee te handhaven het „Daar is geschied“ tegenover het steeds verder opdringend Barthianisme. Het christelijk onderwijs moet de leerlingen de beteekenis van de Wet des Heeren voor den tijd waarin zij leven doen verstaan. Daarom is het onverklaarbaar, hoe men aan een christelijke school handhaaft een leerjaar, die zijn lidmaatschap van de Partij van den Arbeid aldus verdedigt: „Ik zie mijn werkzaamheid in die partij niet als evangelisatie; de sociale en economische belangen van het volk worden in deze partij het best gediend“.

En aan den anderen kant vervult het ons met pijnlijke verbazing, als we hooren, dat de grondslag van de A.R. Studieclubs alleen zal zijn het Beginselprogramma van de A.R.-partij. Ook aan deze clubs, studieuze clubs nog wel, wil men dus onthouden wat voortgaand onderzoek van de Heilige Schrift vooral in verband met de voortgaande rijping van de wereld voor den Laatste Dag, ons kan leeren teneinde in volkomen onderwerping aan den wil des Heeren in alles dienstbaar te zijn aan de komst van Zijn Rijk. Zooals bovengenoemde Leeraar nadrukkelijk de terreinen van het sociale en economische leven niet onderwerpen acht aan het Woord Gods, en daarom voor het onderwijs aan onze kinderen niet aanvaardbaar is, zoo zou ook een dergelijke praktijk voor ons christelijk schoolwezen niet te dulden zijn. En wat de studieclubs betreft, we vragen ons af, wat dan eigenlijk het doel van hun studie zal zijn. Zal hun grondslag misschien „op het peil“ van den tijd gebracht worden, doordat het Centraal-Comité, wanneer het den tijd daarvoor gekomen acht, de noodige wijzigingen in het Program aanbrengt? Niet dus slechts een te beperkte, immers een op een bepaalden datum voorloopig vastgelegde, maar ook een onvaste grondslag voor beginselstudie. Wij hopen, dat onze jonge menschen daarvoor een open oog hebben.

Volgt nu uit de bovengestelde overwegingen, dat de voorkeur gegeven moet worden aan zulk een volgorde der in de eerste conclusie genoemde „relaties“, dat de kerk vóór het gezin wordt geplaatst? Wij gelooven het niet.

Overweging van een en ander brengt ons steeds meer tot de overtuiging, dat er geen directe relatie bestaat tusschen de kerk en de school. Het is ons bekend, dat Art. 41 van onze Kerkenordening voorschrijft, dat „de praeses onder anderen een legelijk (n.l. op een classieale vergadering) zal afvragen, of de armen en scholen bezorgd worden“. Maar het is ons niet bekend, wat in dit geval door de afzonderlijke kerken hierop wordt geantwoord.

Is dit misschien ook geleidelijk een doode letter geworden? In elk geval heeft de Raad van de Geref. Kerk van Groningen deze aangelegenheid in studie genomen.

Wij gronden onze overtuiging op deze overweging, dat de kerk van de ouders eischt en verkrijgt de belofte, dat zij hun kinderen zullen onderwijzen en doen onderwijzen in de voorzeide leer. Daarmede heeft de kerk de garantie, dat het zaad des Verbonds zal worden onderwezen in de wegen des Heeren, wanneer slechts de kerk de tucht over haar leden naar den eisch Gods houdt. En wij zijn er ook van verzekerd, dat wanneer bedoelde conferentie op deze wijze de zaak aan de orde had gesteld, zij nog beter haar doel zou hebben bereikt. Want nu deze bijeenkomst is uitgeschreven door de Unie „Een school met den bijbel“, nu kunnen we verwachten, dat men ook het oog heeft gehad op hetgeen in een door deze Unie uitgegeven brochure eenigen tijd geleden door dr G. P. van IJterson e.a. is ingebracht tegen den z.g.n. Hervormden Raad voor Kerk en School. Deze heeren voerden tegen dezen Raad onder meer aan, terwijl volgens hen van elken anderen Raad der Ned. Herv. Kerk hetzelfde kan worden gezegd: „de Herv. Raad is van boven-af gekozen. Of de gemeente in de gekozenen haar vertrouwen stelt, blijft bij dit systeem de vraag. In elk geval heeft zij op hun verkiezing geen enkelen invloed geoefend en kan zij ook, bij gebrek aan een rooster van aftreding, nimmer van haar wenschen naar vernieuwing van personen blijk geven“ (De handschoen opgenomen, p. 14). En: „Wel zijn wij er van overtuigd, dat ook in de oplevende Ned. Herv. Kerk alle ruimte zal moeten blijven voor een actieve gemeente. In een levende gemeente van Christus kan niet alles ambt zijn: tenzij wij in episcopalisme zouden willen vervallen, heeft de nieuwe Kerk zich ernstig te bezinnen op de taak der gemeentelieden, die er toch werkelijk niet alleen zijn om boodschappen aan te hooren, verklaringen te lezen en ambtelijk van boven-af geregeerd te worden“. Ziet, wanneer men in deze richting had willen werken ook op deze conferentie, dan had men moeten beginnen met vast te stellen, dat de kerk alleen door middel van haar leden in relatie staat met de school, en dat de kerk niet anders heeft te doen dan te waken, dat de door de ouders gegeven belofte ook getrouw wordt nageleefd. Dan had men meteen een betrouwbare basis gekregen voor de conclusies betreffende gezin en school.

Deze luiden als volgt:

2. In verband met de ontwikkeling der cultuur

blijkt steeds meer de noodzakelijkheid, dat de school als gespecialiseerd instituut de oorspronkelijke onderwijsstaak van het gezin gaat vervullen.

- Daarom dient de blijvende belangrijke invloed van het gezin (de ouders) in en op de school in normale gevallen verzekerd te zijn, hetzij doordat deze uitgaat van een door ouders gestichte vereniging, hetzij doordat deze in het bestuur der school zijn vertegenwoordigd.
- Het contact tusschen gezin en school moet wederzijds met alle daartoe dienstege middelen zoo sterk mogelijk worden bevorderd.

Met dankbaarheid constateeren we, dat de groote plaats, die in deze conclusies wordt toegewezen aan de ouders o.i. ruime waarborgen biedt voor een volkomen vrije ontwikkeling in den door ons boven omschreven zin. Als men eenzijdig de mogelijkheid stelt, dat de school uitgaat van een door ouders gestichte vereniging, dan is daarmee de weg gebaad voor een onderwijs volkomen in overeenstemming met de door de ouders gedane belofte, en dus met den door God gestelden en mitsdien door de kerk te stellen eisch.

Dat hiernaast nog een andere mogelijkheid wordt gesteld, hangt wel samen met de nog te bespreken conclusie 6.

Ook de vierde conclusie over het bevorderen van het contact tusschen gezin en school is ons uit het hart gegrepen. We gelooven n.l., dat de hoofdoorzaak van de talloze moeilijkheden, die deze tijd ons te zien geeft met name op het gebied van de principiële afwijking inzake het onderwijs, te vinden is in de verslapping van de belangstelling der ouders in het onderwijs van hun kinderen. Deze werkt n.l. verderfelijk in tweeërlei opzicht: Thuis wordt niet de goede grondslag gelegd, die onmisbaar is voor vruchtbaar onderwijs op school; en de school laat men maar heel rustig haar eigen gang gaan, zoodat van een samen zoeken naar de juiste zinswijze ook op de vragen van dezen tijd geen sprake is. Na is het een overbekend iets, dat het woord van den meester vrijwel onaantastbaar gezegd heeft voor een kind.

Juist daarom is het ook van zoo onschatbaar belang, dat de ouders weten, wat deze de kinderen doet zien van de groote werken Gods en van de eischen des Heeren. Moet het eigenlijk niet zoo zijn, dat ook Uw kleine kind U kan vertellen, hoe ook zijn meester spreekt over God en Zijn heerlijken dienst precies als U? Maar dan zal het ook noodig zijn, dat Uw kind weet, hoe U daarover spreekt. Dan zult U van de stuntelige weergave van Uw kind nog veel kunnen leeren, hoe men ook tot kinderen kan spreken van de wondere daden Gods zóó dat het kind de genade Gods leert verstaan. Immers een onderwijzer heeft in dat opzicht veel vóór de ouders. Maar dan zult U ook kunnen beoordeelen, of U waarlijk Uw belofte gestand doet ten aanzien van het onderwijzen van Uw kinderen. Ouders, let op Uw zaak! Verlicht de zware taak van leeraren en onderwijzers door Uw kinderen zelf een inzicht te geven in de vragen van den tijd. Daarmede wekt U de belangstelling van de kinderen voor het onderwijs, dat zij ontvangen, of althans behooren te ontvangen. Zodoende „dwingt“ U ook de onderwijzers — hieronder alle onderwijzend personeel te verstaan — zich te verdiepen in de beteekenis van het Woord Gods voor dezen tijd. En als het goed is, zal dit een vreugde voor de onderwijzers zijn. In elk geval ligt het behoud van U! Want het gevaar is niet denkbeeldig, dat het groote bezit, dat wij hebben geerfd, stilzwijgend verloren gaat, omdat we het niet verworven hebben om het te bezitten. Men leze hierover en over heel de betrekking van „Gezin en School“, hetgeen onder dien titel geschreven werd door dr R. J. Dam in „Gij en Uw Huis“, verschenen in De Reformatie-Serie in 1941.

Ook ten aanzien van de formulering van conclusie 2 citeren we met instemming, wat dr Dam schreef op pag. 125:

„Toch gaat men o.i. te ver, als men de school een surrogat noemt. De naam zou min of meer juist zijn, zoo het onderwijzen eigenlijk door de ouders zelf, in eigen huis, behoorde te geschieden. Dit nu is, gezien de onmogelijkheid dien eisch algemeen te stellen, moeilijk vol te houden. Wel is het waar, dat de school onderwijst en opvoedt in naam en in opdracht der ouders, zonder dat de verantwoordelijkheid van dezen voor den geest waarin wordt opgevoed en onderwezen is opgeheven“.

Thans komen we aan de conclusies betreffende Kerk en school:

- Overeenkomstig haar opdracht heeft de Kerk een roeping ten opzichte van de school, wijl haar de verkondiging van het Woord Gods en het toezicht op leer en leven harer leden zijn toebetrouwd. Hieruit vloeit voort, dat de Kerk heeft toe te zien, dat het onderwijs beantwoordt aan den norm van het Woord Gods overeenkomstig haar belijdenis.
- Het kan taak der kerkeraden zijn eigener beweging de schoolstichting ter hand te nemen, indien de kerkleden te kort schieten of er niet toe in staat zijn, dan wel andere bijzondere omstandigheden daartoe aanleiding geven.

We stelden reeds de vraag, waarom toch Kerk met een hoofdletter werd geschreven. En we wijzen opnieuw er op, dat wij bij de bespreking van de conclusies niet aanwezig zijn geweest. Maar toch willen we in dit verband er op attenderen, dat in de door ons zoo juist met instemming aangehaalde brochure van IJterson e.a. „De handschoen opgenomen“, waarin zoo krachtig gepleit werd voor de activiteit der gemeentelieden, desondanks het volgende wordt gezegd (p. 15):

„De Kerk (met hoofdletter, H. A. M.) is nu eenmaal geen vereeniging en moet zich ook niet tot vereeniging laten degradeeren. Van „aansluiting“ bij dien Raad moest eigenlijk geen sprake zijn. Of vereenigen „aangesloten“ zijn of niet, doet voor de Ned. Herv. Kerk (hoofdletter, H. A. M.) niet ter zake; zij laat haar getuigenis hooren aan a n h e t g a n s c h e v o l k (spatiëring van mij, H. A. M.), ook aan allen, die niet rechtstreeks tot haar leden behooren (als boven). Ziet zij haar taak zoo breed als wij meenen, dat zij is, dan zal zij getuigen voor het geheele volk, dus zelfs ten aanhooren van leden van andere kerken (kleine letter, H. A. M.)“.

Zie, wanneer wij dit lezen, dan vragen wij ons wel af, wat hier met Kerk is bedoeld. De woorden „overeenkomstig haar opdracht“ klinken ons bekend in de ooren en schijnen ook geheel te passen bij het boven gegeven citaat.

H. A. MULDER.

BOEKBESPREKING

J. Gresham Machen, D.D., Litt. D.,
The Christian View of Man. — W. B.
Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids,
Mich., U.S.A. 1947.

Schrijver van dit boek is de door velen terecht betreunde knappe theoloog van de Theologische Faculteit te Philadelphia, die den naam voert van Westminster Theological Seminary. Hij was één der leidend figuren van deze faculteit, die in een moeilijken en kritischen tijd haar is voorgestaan in betooning van trouw aan de gereformeerde belijdenis, toen deze door anderen in zijn naaste omgeving werd losgelaten. Hij doceerde de Nieuwtestamentische vakken, en werd door een snelle ziekte, die hem midden in zijn werk en ook wel fengevolge daarvan overviel, aan den kring waarin hij arbeidde ontnomen. Zijn portret heb ik nog pas zien hangen in het gebouw dezer Theologische Faculteit.

Om dit voor wie Engelsch kan lezen zeer gemakkelijk te volgen boek te typeeren, merken we op, dat het een reeks korte opstellen bevat over allerlei onderwerpen (Gods bestaan, Zijn besluiten, de menscheijke wijsheid, de praedestinatatie, schepping, voorzienigheid, wonderen, beeld Gods, verbond, val, zonde, wet, gevolgen van den val, oorspronkelijke zonde, genade), en dat deze opstellen in omvang en karakter en methode van behandeling bepaald zijn door het feit, dat ze destijds hebben gediend als radio-uitzendingen. Radio-uitzendingen worden zelfs in Nederland al lichter van gewicht en steeds gemakkelijker in betoogtrant. In Amerika wordt de radio al lang „gevruchtwaard“ tegen „zware“ betoogen. We hebben dus hier zeer populaire uiteenzettingen, maar die dan ook bewust pogen den lezer (hoorder) te „benaderen“ door een bepaalden, soms ietwat „galanten“ aanpak van het probleem. De auteur was een geleerde van naam, die wel degelijk diepgaande betoogen leveren kon en geleverd heeft. Maar in deze radio-toespraken blijft hij uiterst eenvoudig, wat natuurlijk niet beteekent: oppervlakkig. De professoren J. Murray en P. Woolley leidden het boek in bij de lezers. Schrijver zelf verklaart, zich te hebben aangesloten bij C. Hodge, A. A. Hodge, B. B. Warfield, G. Vos, en ook C. W. Hodge.

Nu, dat is overal te merken. We zijn niet in alles met hem het eens, b.v. als hij spreekt over het beeld Gods en den „ziel-mensch“ (den „natuurlijken“ van 1 Cor. 2). Maar ook daar is het verschil hoogstens niet meer dan terminologisch.

Wie eenvoudige lectuur lezen wil met een in Amerika meer en meer verdwijnenden gereformeerden inhoud en goeden, sprekenden „aanpak“, die kan van Machen ook nu nog genieten.

K. S.

J. Gresham Machen, The Christian
Faith in the Modern World. — W. B.
Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids,
Mich., U.S.A., 1947.

Ook dit boek geeft, maar dan in nadere bewerking, den inhoud van radio-toespraken voor een amerikaansch publiek, evenals het andere van denzelfden auteur, dat we aankondigden. De in onze voorgaande recensie aan dit feit vastgeknoopte opmerkingen behouden ook hier haar kracht. In dit geschrift komen ter sprake: de plaats van het christelijk geloof in onzen tijd, Gods kenbaarheid, Zijn openbaring, de Bijbel als Gods Woord, verbale inspiratie, apologie van

den bijbe
Schepper
Christus'
tuurlijke
aangaand

Ook di
engelsche
den goede
kan men
die slecht
reiken zij
misversta
heeft en
misversta
hier is
Machen
der wet
een onju
de natu
dat op n
hij direct
sprekers
de Schrift

Toen w
derom sr
zagen w
bouwen
neming,
geveer
een 52
Calvijn
ten en b
kelijk m
begonnen
mentarer
krijgt d
schijning

Men m
die voor
voor de
in Engel
boeken)
tief van
van gane

Dat he
vertaling
onmogeli
brengt h
hier en

Maar
geleerd
verzwak
is, dat
de latijn
de mens
niet te
moete
ken.

De vre
wie geer
Calvin
hebben
meldt al
talen. A
rande b
men nu
gens.

Ik gel
beantwo
vertaling
Maar di
op aan
verkrijg
Anders

Ook h
b.v. de
—9 met
gin een
voordele
ingewikk
lijke sla
(hoe sch
landsche
wat „los
weergave
nauwkeur
Maar ov
en laat
goed lez
werker,
het werk
veel wam
die noten
dien.

Kortor
reuzenwe

Kerk met
tijen op-
e conclu-
villen we
door ons
hure van
aarin zoo
gemeen-
gezegd

nu een-
tot ver-
bij dien
ereenigin-
de Ned.
zake; zij
ansche
aan allen,
aar le-
haar taak
al zij ge-
aanhoo-
ter, H. A.

ij ons wel-
en „over-
end in de
het boven
MULDER.

ING

Litt. D.,
— W. B.
nd Rapids,

terecht be-
che Facul-
van West-
der leiden-
belijken en
oning van
deze door
relaten. Hij
en werd
zijn werk
den kring
heb ik nog
heologische

r gemakke-
op, dat het
rlei onder-
mensche-
ig, voorzie-
val, zonde,
zonde, ge-
karakter
ja door het
radio-uitzen-
Nederland
lijker in be-
ang „gevrij-
dus hier
ook bewust
i" door een
ak van het
n naam, die
kon en ge-
ten blijft hij
teekent: op
P. Woolley
er zelf ver-
Hodge, A.
W. Hodge,
niet in alles
er het beeld
rlijken" van
il hoogstens

een in Ame-
rmeerden in-
die kan van
K. S.

he Christian
d. — W. B.
rand Rapids,

re bewerking,
r een ameri-
e denzelfden
e voorgaande
erkingen be-
schrift komen
lijk geloof in
aring, de Bij-
apologie van

den bijbel, diens gezag, leven en waarheid, God als Schepper, drieënnigheid, Christus' Godheid, bergrede, Christus' getuigenis aangaande Zichzelf, de bovennatuurlijke Christus, Zijn verrijzenis, Paulus' getuigenis aangaande Christus.

Ook dit werk beveel ik hartelijk aan aan alle de engelsche taal machtige lezers. Het is apologetisch, in den goeden zin van het woord. Boeken als van Machen kan men b.v. ook ten geschenke geven aan menschen, die slechts van 'n bepaalden kant gemakkelijker te bereiken zijn, in dezen zin, dat zij gevangen zitten in de misverstanden, waarmee semi-intellect hen gebracht heeft en niet anders dan in directen aanpak van deze misverstanden nog tot luisteren te bewegen zijn. Ook hier is niet alles zoo gezien als wij het doen. Zelfs Machen leest nog slordig b.v. Rom. 2 (wet of werk der wet geschreven in het hart) en komt dan ook tot een onjuiste schets der verhouding van openbaring in de natuur en in de Schrift. Maar daar staat tegenover dat op andere punten (b.v. de Godheid van Christus) hij direct en op den man af vele mooiklinkende tegen- sprekers afwijst en zonder eenige reserve buigt voor de Schrift en het weten wil ook.

K. S.

Commentaries on the Epistle of Paul the Apostle to the Romans, by John Calvin. Translated and edited by John Owen. — W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Mich., U.S.A., 1947.

Toen we enkele maanden geleden het genoegen wederom smaakten, met den heer Eerdmans te spreken, zagen we in zijn bureau — prachtige moderne gebouwen — de voorbereidselen voor de geweldige onderneming, die met dit eerste deel van stapel loopt. Ongeveer een eeuw geleden werd een begin gemaakt met een 52 deelen omvattende engelsche vertaling van Calvijn's Institutie, Commentaren en kleinere tractaten en brieven. Dit geweldige werk was niet gemakkelijk meer te krijgen. En nu is de Heer Eerdmans begonnen een herdruk te publiceren. Met de Commentaren wordt een aanvang gemaakt, en onder deze krijgt dan die op Romeinen den voorrang in de verschijning.

Men moet iets weten van de geweldige kapitalen, die voor een dergelijke onderneming noodig zijn en voor de moelten, die de na-oorlogse toestanden (b.v. in Engeland zelf, en de daar „geleide" toelating van boeken) meebrengen, om met diepen eerbied het initiatief van den Heer Eerdmans te bewonderen en hem van ganser harte een welnsagen toe te wenschen.

Dat het altijd befer is Calvijn zelf te lezen dan een vertaling, zal ieder beseffen. Vertalen is eigenlijk onmogelijk; het blijft altijd bij een pogen, en brengt het nooit verder dan een toch altijd nog weer hier en daar falende approximatie.

Maar — wie kent er nog latijn? Ook onder wie het geleerd hebben? Hoe sterk gaat ook in Nederland de verzwakking van het gymnasium? Een nuchter feit is, dat vrijwel over de heele wereld de toegang tot de latijnsche bronnen steeds moeilijker wordt, en — de menschen meer en meer gejaagd en nerveus, om niet te zeggen: lui. Velen zullen dus een vertaling moeten, en vele anderen bovendien willen zoeken.

De vraag is nu, of een nederlandsch recensent aan wie geen latijn, maar wel engelsch lezen kunnen, en Calvijn willen bezitten, dit werk kan aanbevelen. Ze hebben de kans: 't is maar een begin, en wie nu zich meldt als abonné kan successieel ontvangen en — betalen. Als 't werk gereed is, zal de betaling een offerande beteekenen; gaat alles geleidelijk, och, dan kan men nu beginnen met \$ 7.50 voor dit deel en vervolgens.

Ik geloof, de gestelde vraag bevestigend te mogen beantwoorden. In Nederland hebben we ook eenige vertalingen van enkele commentaren van Calvijn. Maar die zijn slechts een stuk of wat, en er valt veel op aan te merken, en ze zijn niet zoo gemakkelijk te verkrijgen.

Anders staan de zaken hier.

Ook hier zijn natuurlijk oneffenheden. Ik vergeleek b.v. de vertaling van den commentaar Rom. 9:6 —9 met het origineel en vond al dadelijk bij het begin een kleine oneffenheid. Daar staan evenwel twee voordeelen tegenover. De vertaler heeft doorgaans de ingewikkelde latijnsche constructies, die bij letterlijke slaafsche weergave de lezing zeer bemoeilijken (hoe schrikwekkend zijn op dit punt sommige nederlandsche vertalingen) „gebroken"; hij heeft alles dus wat „losser" gemaakt; dat daarbij met name in de weergave der voegwoorden wel eens eigen kijk of onnauwkeurigheid hem parten speelt laat zich verstaan. Maar over het algemeen is ook hier veel te prijzen en laat het engelsch van plm. een eeuw geleden zich goed lezen. En voorts — er zijn noten van den bewerker, die meermalen van waarde zijn. Over heel het werk liggen ze verspreid, en ze hebben soms zoo veel waarde, dat ook wie den latijnschen tekst heeft, die noten toch op prijs stelt ter raadpleging bovendien.

Kortom: we zijn blij met het ondernemen van dit reuzenwerk.

K. S.

Amice frater.

De geweldige strijd om de vrijheid der Reformatie, in de zestiende eeuw begonnen, vond zijn eerste afsluiting in den vrede van Munster en Osnabrück, den Westfaalschen vrede, die na een onderhandeling van eenige jaren eindelijk den 30sten Januari 1648 tot stand kon komen.

Het is deze merkwaardige dag, die thans herdacht werd, en in onze pers besproken, meest wat de gevolgen voor ons land betreft. En onwillekeurig treft men dan een vergelijking met Januari 1948.

Ook honderd jaar geleden geschiedde zulks en overbekend is Da Costa's schoone vergelijking.

„Zestienhonderd achtenveertig!
Doorgeworste! was de kamp,
en ten eind de schriktaafreelen
van een dertigjaargen brand.
Vrede! vrede! galmde Europa,
vrede Duitsch- en Nederland!

Uit de grauwe kruiddampwolken
steeg de koesterende zon!
Nieuwe tijden zijn voldragen,
en een nieuwe hoop begon.

Achttienhonderd achtenveertig,
en de band der Staten sprong
en de dam werd doorgebroken,
die de Omwentingszee bedwong.

Oorlog! oorlog! daverd de aard....."

Wat moeten wij zeggen van 1948, nu de golven der revolutie steeds woedender zich verheffen en in nog erger mate gezegd kan worden:

„Legioenen volksvertreders
zijn gewapend opgestaan,
tronen vielen, vorsten vloden,
schatten smolten en vergaan.

Dreigend blik op 't aardrijk neder
't rood der ondergaande zon,
't menschedom vraagt zich welk een toekomst
bij dien blik haar loop begon?"

Ik wil iets zeggen over de beteekenis van den Westfaalschen vrede voor het volkenrecht. Men kan eigenlijk die beteekenis niet goed zien, als niet heel de strijd tusschen de Renaissance, toen het paganisme als in oude kracht terugkeerde en de grootheid van den mensch werd gezocht, en de Reformatie, den gehoorzamen terugkeer tot het Woord van God en de vrijmaking der kerk ons niet helder voor oogen staat. Maar daartoe leent zich de ruimte, mij geboden, niet.

Over de beteekenis van den vrede van Munster is steeds verschillend gedacht, niet alleen, toen hij gesloten werd, doch ook thans.

Toen, in 1648, werd die vrede hartstoechtelijk bestreden, vooral hier te lande. Feller pamflettenstrijd is er ten onzent slechts zelden gevoerd, als toen de oorlogspartij, zooals men dan zei, zich krachtig verzet tegen de begeerten van de partij van den vrede, waarin Amsterdam, dat inzonderheid aan de belangen van den handel dacht, de voorhoede vormde.

De bladen vertelden ook thans weer van het verzet van Utrecht en vooral van Zeeland. Men gewaagt dan vooral van eigenbelang, maar daarin deden de kooplieden van Amsterdam voor die van Zeeland zeker niet onder.

Fraai was de houding van onze provinciën in één opzicht ook niet, want men had een verbond met Frankrijk, en sloot ten slotte vrede met Spanje, zonder zich aan de op zichzelf niet onwettige protesten van dien bondgenoot te storen. Er waren echter redenen om voor hem niet minder beducht te zijn dan eens voor den vroegeren onderdrukker, Spanje.

Ik wil enkele volkenrechtdeskundigen omtrent den Westfaalschen vrede citeeren. Het zijn humanisten, en daarom is hun oordeel, inzonderheid inzake de beteekenis der Reformatie, die hier de overwinning behaalde, des te merkwaardiger.

Wheaton zegt, dat hij een zeer belangrijk moment beteekent in het proces der civilisatie van Europa. Hij is eigenlijk de geboorte van het moderne volkenrecht. De gelijkstelling van drie religies, Katholieïsme, Lutherianisme en Calvinisme, werd voor Duitschland verkregen en men stelde een barrière tegen verdere nieuwe religieuze vindingen, en tegen nieuwe secularisaties van kerkelijke goederen.

Men vond dus een status quo, begeerde een stabilisatie van den door den krijg gevestigden toestand.

De zelfstandigheid van 350 staten en staatjes in Duitschland tegenover het gezag van den keizer, werd erkend en dus mislukte de toelag des keizers een Duitse eenheid onder katholieke banier te vestigen. Wie herinnert zich niet — dit tusschen twee haakjes — hoe Hitler schold op den Westfaalschen vrede.

Wel kwam nu allengs de macht van Pruisen op de voornaamste plaats der protestantsche staten, terwijl de keizer van het Duitse rijk het hoofd bleef voor het katholieke corps, wat de wereldlijke macht betrof. Frankrijk en Zweden ontvingen een zeker toezicht op den gang van zaken in Duitschland en dat was iets nieuws. De Duitse staten kregen vrijheid voor allerlei allianties onderling en met andere machten, wat het politiek evenwicht in Europa ten goede kwam.

De onafhankelijkheid van Nederland en Zwitserland werd erkend en deze nieuwe republieken werden evenals verschillende vrije steden, in Duitschland een toevluchtsoord voor de verdrukten om der religie wille.

Voor deze vervolgden werd het recht van emigratie verkregen.

Ook kon daár tot ontplooiing komen het recht van vrije meeningsuiting, waardoor het totstandkomen van een publieke opinie in Europa werd bevorderd. Iets wat voor het politieke leven van groote beteekenis was. En zoo legde dan de vrede van Westfalen de basis voor een Europeesch publiek recht; een gebouw, dat bij elken verdere vrede wel weer wat werd veranderd, doch in wezen toch tot de Fransche revolutie in stand bleef.

De vrede van Westfalen werd gevolgd door die der Pyreneeën tusschen Spanje en Frankrijk; de langdurige strijd om de suprematie in Europa werd toen bijgelegd, maar het feit, dat het huwelijk van den Franschen koning met een Spaansche prinses tot stand kwam, bereidde mee den toestand voor, dat Frankrijk zou trachten de oppermacht in Europa te veroveren.

Twee jaar na den vrede kwam de pacificatie tot stand tusschen de Noorsche rijken, ook wat de religie betreft. Tegelijk met den vrede bloeide ook de nieuwe school voor het volkenrecht op, waarin de leerlingen van Hugo de Groot hun wijsheid zouden doen schitteren. Het eind van de eeuw van Grotius was daar, en de nieuwe wetenschap, door hem gegrond, zou door zijn volgelingen worden geperfectioneerd.

Zoo Wheaton, die, op zijn manier, neutraal wil zijn. Een der nieuwere schrijvers — na den vorigen wereldoorlog — Redslob, constateert, dat met den vrede van Westfalen een nieuwe periode begint voor de historie van het volkenrecht. Men kan zeggen, dat in 1648 voor den eersten keer in de wereld klare voorstelling van een wereldstatuut, op te stellen door alle volkeren der wereld in gezamenlijken arbeid, ziedaar de conceptie, die in 1648 geboren werd. Redslob meende toen, dat de volkenbond van Genève zoo ongeveer de volle verwerkelijking van die gedachte gaf.

der volkeren een universeel geweten verschijnt. De Tot toen, zoo zegt hij, was er alleen maar sprake van conventies en gewoonten, van een spreken met elkander van individuele staten, maar thans waren in Munster en Osnabrück de leiders van zoo goed als alle beschaaft staten van Europa bijeen, om met elkander te overleggen over een systematische Europeesche wetgeving.

En hij noemt dan vier hoofdbeginselen voor het recht tusschen de volkeren: de vastheid van de verdragen; de vrijheid van den staat; de gelijkheid der staten; hun solidariteit. Deze vier beginselen vonden bij den Westfaalschen vrede erkenning en eerbied.

En zoo, dus meent hij, is toen de kiem gelegd voor het groote werk dat dan ná den vorigen wereldoorlog in Den Haag en in Versailles begon.

Deze Redslob geeft in weerwil van zijn vrijzinnigheid de eer van dit alles toch aan de Reformatie.

Zij bracht, dus zegt hij, in de internationale orde een geweldige omkeering. Zij wekt verbreking en schept verdeeldheid, vormt van Europa een wonderlijk mozaiek van staten van allerlei kleur, maar hoe die kleuren dan ook mogen zijn, wat de strijd en de harmonie der krachten betreft zijn het de confessies, die alles beheerschen.

Zoo schreef het in de vorige eeuw ook de bekende Belgische geleerde, Laurent, die constateerde, dat de Roomsche kerk feitelijk vijandig stond tegenover de vrije zelfstandige natieën. De reformatie vormde echter vrije en zelfstandige staten.

Janet, de Fransche deskundige, verklaart, dat het de reformatie was, die Europa in vuur heeft gezet. Niet in de wetenschap of in de wetenschappelijke moraal, maar in de theologie en in de politiek, waarbij de eerste de tweede beheerscht, moeten wij het groote kenmerk van den tijd der reformatie zien. Met haar begint het groote debat, dat de drie volgende eeuwen heeft vervuld.

De reformatie is voor de politieke vrijheid, zoo zeggen zij allen dan, van groote beteekenis geweest en in het bijzonder, vooral ook wat het volkenrecht betreft, wijzen zij dan op Calvijn.

Nu moeten wij met zulke lofprijzingen uiteraard wat voorzichtig zijn en wel ter harte nemen de waarschuwing van Merle d'Aubigné, dat wij steeds goed moeten onderscheiden tusschen de werkelijke reformatie en wat de geleerden dan als het „protestantisme" willen eeren.

Onderscheiden ook tusschen het werk van Christus en Zijn ware kerk — en het „christendom".

Want dat „Christendom" heeft veel bedorven, en zoo is het ook met het „protestantisme". Het heet dan, dat de reformatie zou beteekenen den geest van het vrije onderzoek, of van de mystiek, en men komt er dan toe het modernisme als de rijpe vrucht van die